

Peter Mikša

Narodnostni boji v planinstvu na Slovenskem do 1. svetovne vojne

Mikša Peter, asistent, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

329.17: 796.52(497.4)"/1914"

NARODNOSTNI BOJI V PLANINSTVU NA
SLOVENSKEM DO 1. SVETOVNE VOJNE

Prispevek na začetku daje kratek vpogled v razvoj planinstva pri nas, glavno dogajanje, ki mu sledi, pa je potisnjeno v okvir druge polovice 19. stoletja in na začetek 20. stoletja. To je obdobje ustanavljanja planinski društev, najprej nemških in nato konec 19. stoletja še prvega slovenskega, je obdobje narodnostnih bojev med Nemci in Slovenci, ki so se prenesli tudi v gore. Nemci so v slovenskih gorah gradili planinske koče, postavljali so le nemške napise ter table. S tem so jasno kazali na to, da želijo prikazati slovensko zemljo kot nemško. Slovenci so se, ko so ustanovili svoje Slovensko planinsko društvo, temu uprli. Prišlo je do medsebojnih obračunavanj in nasprotovanj, do boja za gore.

Ključne besede: planinstvo, Slovensko planinsko društvo, boj za gore, Nemci, Slovenci, narodnostni boji

Mikša Peter, Teaching Assistant, Department of History, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, SI – 1000 Ljubljana

329.17: 796.52(497.4)"/1914"

NATIONAL CONFLICTS AMONG
MOUNTAINEERS IN SLOVENIA BEFORE
WORLD WAR I

In the introductory part, the article briefly presents the development of mountaineering in Slovenia with a focus on the second half of the 19th and the beginning of the 20th century. This was the time when the first hiking associations were established. The first were German, followed by the first Slovenian one at the end of the 19th century. At the same time, this was the time of ethnic tension between the Germans and Slovenes, tensions which were also felt in the mountains. The Germans built cabins in the Slovenian mountains and erected signs and signposts in German only. This evidently showed that they saw Slovenian soil as German. Once they established their own Hiking Association, the Slovenians resisted this, which led to conflict and tension and a fight for the mountains.

Key words: mountaineering, Slovenian Mountaineering Association, struggle for mountains, Germans, Slovenian, ethnic tensions

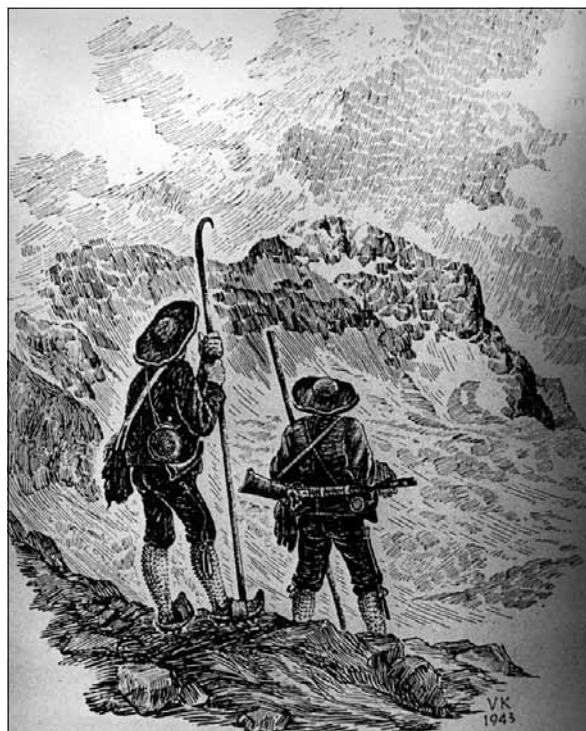
Uvod

Redki so kraji v Sloveniji, kjer se nam, če se ozremo naokoli, oko na obzorju ne ustavi na gorah ali vsaj na gričih. Je torej nenavadno, da se je prebivalec krajev pod njimi hotel že zdavnaj na svoje oči prepričati, kaj je tam zgoraj? In je s somišljeniki šel tja gor. Začel je utirati poti in tam zgoraj postavljati koče. Privabil je nove občudovalce, ki so prišli od daleč, a vseeno želeli tja gor. Združevali so se v planinska društva in kasneje tudi v turistične, danes plezalne (alpinistične) klube. Danes veljamo Slovenci za planinski narod, vsak dvajseti Slovenec je član Planinske zveze Slovenije, in ogromno si nas želi vsaj enkrat v življenju stati na najvišjem vrhu države, na Triglavu. Pregovorno že velja rek, da nisi pravi Slovenec, če vsaj enkrat nisi bil na vrhu.

Kratka predzgodovina planinstva

Ljudje so se v preteklosti naseljevali v gorskem svetu iz različnih razlogov, bodisi zaradi prenaseljenosti nižinskih predelov, zaradi planšarstva, lova, iskanja rudnega bogastva, izkoriščanja gozdov ali umika pred zavojevalci. Toda visokih gora se je človek bal. Pomenile so mu nedotakljivi in nepristopni »prestoli bogov« ter človeku sovražnih duhov in pošasti, zato ni čutil želje, da bi osvajal vrhove te nepoznane dežele. Počasi pa se je odnos do gora spreminjal. Prvi obiskovalci naših gora so bili domačini: pastirji, lovci, iskalci rude, zeliščarji, ki so poznali bližnji gorski svet ter v gorah doživeli veliko več, kot o tem skopo poročajo viri davnih časov. Lovci in pastirji so si utirali poti ter odkrivali nove prehode v visokih gorah že v srednjem veku. Sočasno je obstajal tudi divji lov, ki je bil poleg iskanja rude in pastirstva daleč najvažnejša dejavnost pri odkrivanju našega gorskega sveta. Domačini, ki so v gore zahajali zaradi zaslužka in preživetja, so začeli v gore voditi in spremljati tudi turiste, jim nosili tovor in jih varovali. Postali so gorski vodniki, ki so za plačilo vodili predvsem mestno gospodo in izobražence in druge raziskovalce gorskega sveta.¹

Novi vek in njegov preporod naravoslovnih znanosti je pomenil za raziskovanje gora pomembno spremembo, saj so se za ta svet začeli zanimati predvsem znanstveniki. Narava ni več pomenila svet neznanega in ta vednoželjnost se je širila vedno višje v gore. Razsvetljenski duh, predvsem pa kozmopolitanska vpletenost avstrijske monarhije v takratni evropski prostor sta pripomogla, da so na slovensko območje zašli številni raziskovalci, zdravniki, popotniki in botaniki. Interesi učenjakov, zlasti botanikov, so vodili vedno v višje gore tudi pri nas.

Prvi obiskovalci gora so bili nabiralci zelišč, lovci, ki so sledili ranjeni divjadi, in pastirji med iskanjem izgubljene drobnice in živine. (Narisal Vlasto Kopač, Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

Nastanek Slovenskega planinskega društva (SPD) 1893. leta

Večji preskok pri dojemanju, pa tudi obiskovanju gora prinese druga polovica 19. stoletja. Leta 1862 je bilo ustanovljeno prvo planinsko društvo v Alpah² in sicer Avstrijski alpski klub. Že naslednje leto sta mu sledila švicarsko in italijansko društvo, l. 1869 nemško planinsko društvo, ki je danes najštevilčnejše na svetu, l. 1873 poljsko in madžarsko društvo; in nazadnje l. 1874 še francosko društvo ter hrvaško društvo.³ V slovenskih deželah je bilo prvo ustanovljeno DÖAV (Deutscher und Österreichischen Alpenverein), ustanovljeno 30. marca 1874.⁴

Triglavski prijatelji

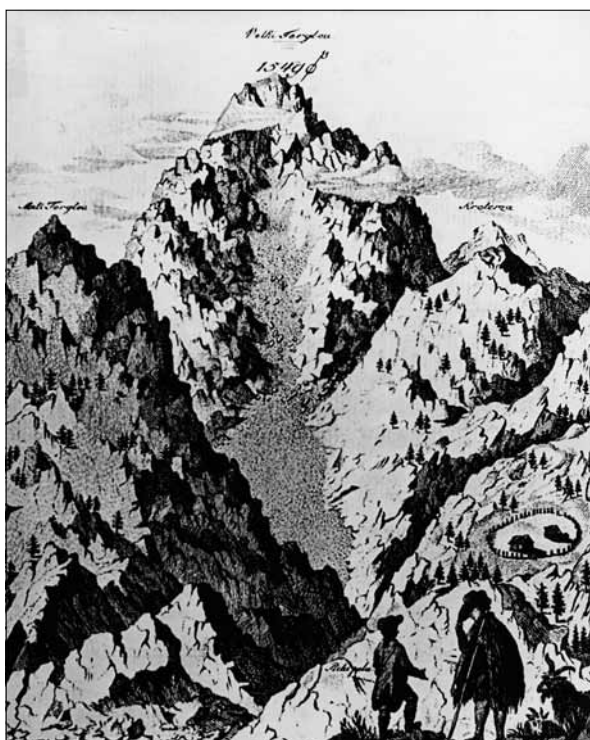
Čeprav neposredne zveze z leta 1893 nastalim Slovenskim planinskim društvom ni, lahko predvsem

¹ Mikša-Ajlec, Slovensko planinstvo, str. 11–12.

² Prvo planinsko društvo nasploh je bil leta 1957 v Londonu ustanovljen Alpine Club.

³ Mikša-Ajlec, Slovensko planinstvo, str. 24.

⁴ Več o DÖAV v Deutscher und Österreichischen Alpenverein »Section Krain« in Laibach 1874–1901: Festschrift zur Feier des zwanzigjährigen Bestehens seit der Neugründung im Jahre 1881. Ljubljana, 1901.

Bakrorez Triglava iz tretje knjige Orikto grafije Kranjske Baltazarja Hacqueta, 1784 (Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

zaradi ideje druženja in turistik⁵ menimo, da so nikoli uradni *Triglavski prijatelji* in njihov idejni vodja, narodni buditelj in politični delavec, kaplan Ivan Žan, posredni predhodniki SPD.⁶ V zborniku *Stoletje v gorah* gredo celo korak naprej, saj imajo *Triglavske prijatelje* za formalne začetnike slovenskega planinstva, v leto 1872 datirajo tudi ustanovitev prvega slovenskega planinskega društva z razlago: »Imelo je svoje ime, svojega predsednika Ivana Žana, svojo kočo 'Triglavski dom' in svojo pot na Triglav.«⁷

Neposredni predhodniki SPD so bili ti. Piparji, člani neformalnega kluba *Pipa*, ki so ga v poletju 1892 ustanovili trije slovenski planinski navdušenci: Josip Hauptmann, Ivan Korenčan in Anton Škof.⁸ Družba

ni bila omejena, v klub so se lahko včlanili vsi, ki so izpolnjevali določene pogoje. Skupno jim je bila ljubezen do gora in pohodov ter skupni zajtrki v gostilni na Drenikovem vrhu.⁹

Ustanovitev SPD

Ustanovni občni zbor SPD je potekal 27. februarja 1893 v Ljubljani v vrtnem salonu *Pri Maliču*, za načelnika pa je bil izvoljen Fran Orožen.¹⁰ Kot so zapisali v društveni statutu in objavili v prvi številki osrednjega glasila SPD *Planinskem vestniku*,¹¹ je novoustanovljeno društvo rodila domoljubna želja, da bi Slovenci bolje spoznali lepoto širne svoje domovine in jo potem toliko

Tabla s planinske poti (Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

bolj znali ljubiti.¹² Podporo ustanovitvi so dali tudi slovenski časopisi. Slovenski narod je že 5. novembra 1892, ko so šele potekale priprave na ustanovitev zapisal: »Na noge rojaki in prijatelji mile domovine naše!...blagovolite pristopiti k Slovenskemu planinskemu društvu...«¹³

Vse to slovensko planinsko gibanje, ki je bilo sicer maloštevilno a vseeno že vidno, je v SPD povežalo in združilo narodno obrambno delovanje pred ponemčenjem slovenskega sveta.¹⁴ Do takrat je bilo planinstvo pri nas v domeni nemškega življa, glasnica planinstva je bila nemška inteligenca, zaradi razvejanosti svojih sekcij pri nas in planinskih koč ter poti, ki so jih postavile le te, pa so se na našem ozemlju počutili kot doma. Koče in poti, označbe na tablah, ki so bile pisane le v nemškem jeziku in drugi očitni znaki prevlade Nemcev nad Slovenci, niso služili le pohodnikom, temveč so bile klasično markiranje prostora.

⁵ Izraz turistika v tem času ni enak današnjemu, saj je v 19. stoletju predstavljal hojo v hribe. Turisti so bili tisti, ki so na gore delali ture. V začetku 20. stoletja, predvsem pa po letu 1921, ko je bil ustanovljen Turistovski klub Skala, izraz turist niti ni več predstavljal planinstva, torej hoje v hribe – planine, ampak že bolj lažje plezanje. Izraz alpinizem pri nas takrat še ni bil znan oz. uveljavljen. To aktivnost so predstavljale besede tura, turist, turistika.

⁶ Stroj, *Zgodovina slovenskega planinstva*, str. 89–91.

⁷ Rapoša (ur.), *Stoletje v gorah*, str. 10. Enako mnenje o letnici 1872 imajo v glasilu avstrijskega Alpenvereina der Bergsteiger, v članku »Tradicija slovenske planinske organizacije je vendarle starejša« (Stoletje v gorah, str. 11.).

⁸ Lindtner, *Planinski piparji*. V: PV, 1933, str. 169.

⁹ Stroj, *Zgodovina slovenskega planinstva*, str. 145.

¹⁰ Prav tam, str. 144.

¹¹ *Planinski vestnik* izhaja od leta 1895 z enim samim premorom 1915–1920 do danes. Prvi urednik je bil Anton Mikuž.

¹² PV, 1895, št. 1, Društveni statut.

¹³ Slovenski narod, 5. 11. 1892, str. 4.

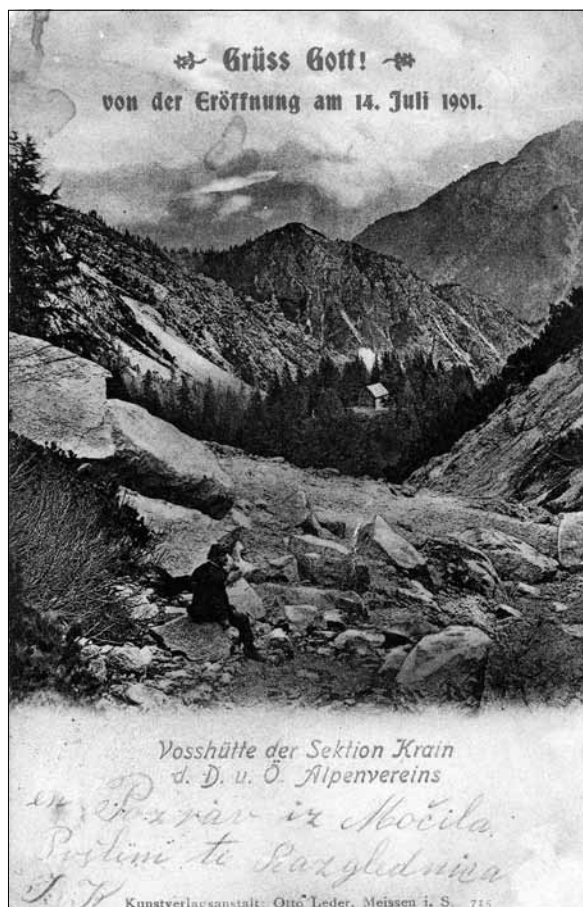
¹⁴ Rus, *Nacionalna stran v začetkih SPD*. V: PV, 1933, št. 8–10, str. 360.

Razvoj SPD in planinstva na Slovenskem do leta 1918

Čeprav ni nikjer zapisano, je SPD delovalo predvsem kot branik slovenskega jezika, saj je stremelo k uporabi slovenščine pri označevanju poti in k uporabi slovenskih imen gora. Ustanovili so markacijski odsek, pomagali pa so celo vojnemu geografskemu zavodu na Dunaju pri risanju zemljevidov slovenskih dežel. V prvem letu delovanja so ustanovili dve podružnici. Kamniško so ustanovili 19. julija 1893, Savinjsko pa 28. avgusta 1893 v Mozirju. Ljubljansko društvo je tako postalo Osrednje društvo, njegov odbor pa Osrednji odbor. Ob koncu leta je imelo SPD 225 članov, od tega 157 v Ljubljani, 28 v Kamniku in 40 v Savinjski dolini. Že leto po ustanovitvi jim je uspelo zgraditi prvi dve planinski zavetišči, Orožnovo kočo, poimenovano po načelniku društva, ki se je nahajala na planini Lisec pod vrhom Črne prsti, in Kocbekovo kočo pod Ojstrico.¹⁵

1895 leta je bila ustanovljena podružnica SPD v Radovljici, leto zatem Soška podružnica v Tolminu in leta 1897 češka podružnica v Pragi. Slednja je v okviru svojih dejavnosti presegla celo Osrednje društvo SPD v Ljubljani. Sledile so ustanovitve še številnih drugih podružnic, med drugimi Ziljsko-Koroške (1900), Ajdovsko-vipavske (1903) ter podružnic v Idriji (1904), Trstu (1904), Pazinu v hrvaški Istri (1906), Gorici (1911), na Dunaju (1912), v Mariboru (1919), na Dovjem (1928), v Beli krajini (1928), v Srednji vasi v Bohinju (1931) itn. Samo v prvih desetih letih je bilo tako ustanovljenih 13 podružnic SPD, zgrajenih 18 koč, število članov pa se je iz 225 članov v prvem letu povečalo na 1798. Po dvajsetih letih obstoja društva se je število članov povečalo na 3337, podružnic pa je bilo že 26 s 34 planinskimi kočami.¹⁶

Graški univerzitetni profesor Johannes Frischauf (1837–1924), prvi večji raziskovalec in opisovalec Savinjskih Alp je takrat takole ugotavljal: »Ko bi se bili Nemci o pravem času, to je, še pred malo leti lotili dela, bi bili ostali oni voditelji, Slovenci pa bi bili le pobiralci stopinje za njimi. Sedaj pa smejo le-ti biti ponosni na svoje uspehe, ki so jih dosegli s svojo močjo in svojo zasnovanostjo: SPD je glavni posestnik Triglava, da, celo Savinjske Alpe na Štajerskem so jim zagotovljene, ker delavnost Celjanov (Celjske sekcije DÖAV, op.p) čim dalje bolj in bode skoraj le navidezna: kajti zastopnikom te sekcije ni nič do planinstva, oni so se le iz narodnih vzrokov ganili na kratkotrajno delo.«¹⁷ Slovenske gore so se prav skozi ta nacionalni bolj šele trdno usidrale v narodno identite-

Razglednica iz otvoritve Vossove koč na Vršču, ki jo je dala zgraditi Krajska sekcija DÖAV leta 1901. Po prvi svetovni vojni je bila preimenovana v Erjavčevo kočo. (Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

to. Kot »nezgodovinskemu« narodu so Slovencem take delne zmage na nacionalnih frontah gotovo zbujale samozavest. Prav v tem času so gore postale viden simbol razpoznavanja in reprezentativnosti na nivoju številnih posameznikov, kar se kaže v množičnosti pošiljanja razglednic z motivom »Pozdrav s Triglava«. Zanimivo tezo je podal Boštjan Šaver v kontekstu nevidne alpske kulture slovenstva, ko je planinstvo označil za obliko slovenskega imperializma.¹⁹

Časopisni boj za gore

V časopisih in planinskih vestnikih zasledimo vrsto člankov, v katerih tako Nemci, kot tudi Slovenci sovražno in kritično nastopajo drug do drugega. Na prva nasprotovanja s slovenske strani naletimo že v časopisu *Slovenec*, kjer je bil leta 1887, skoraj šest let pred nastankom SPD objavljen članek z naslovom *Od Triglavskega podnožja*, kjer je med drugim pisalo: »Druga okoliščina,

¹⁵ Mikša-Ajlec, *Slovensko planinstvo*, str. 35.

¹⁶ Prav tam, str. 36.

¹⁷ Kocbek (ur.), *Savinjske Alpe*, str. 52.

¹⁸ Deržaj, *Planinski pozdrav*, str. 2.

¹⁹ Šaver, *Nazaj v planinski raj*, str. 43.

Kocbekova koča pod Ojstrico, zgrajena s strani SPD leta 1894.
(Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

ki mora vsakega zavednega Slovenca žaliti, je pa nemščina, ki se vsled tega po naših krajih šopiri in prodira celo do zadnjega kota naše dežele in na najvišji vrh naših gor! Zakaj bi enakopravnost tudi tu ne veljala? Ker veliko žrtvujete za pota in koče v naših gorah, hvala vam! Slobodno rabite in pišite nemški jezik v naših gorah; ali spomnite se, da svet, po katerem hodite, je slovensk in da vodnik, kateri vas vodi, je slovenskega rodu. Privoščite tudi slovenskemu jeziku prostorček na lastnih tleh. Kakšna škoda bi pač bila, ko bi zraven nemškega napisa stal tudi slovenski? Pa Slovenec je res dobra, krotka duša, kakor so ga vaši govorniki hvalili — še prekrotek je in pusti, da se na njegovi lastnini domač jezik prezira. Pojdite s svojo kulturo na Ogersko ali na Hrvaško in poskušajte kaj enakega — pokazali vam bodo pot nazaj!»²⁰

Nemcem pa so bile glavna spotika v Julijskih in Savinjskih Alpah slovenske koče in poti. DÖAV je šel tako daleč, da je SPD odgovorilo v *Planinskem vestniku*, ki je pod urednikovanjem prof. Antona Mikuša začel izhajati 1895 na pobudo Slovenskega planinskega društva z naslednjim programom: »Da slovensko planinsko društvo doseže svoj namen (izdajati, pospeševati in podpirati zanimljive planinoslovne spise in slike), sklenil je odbor

Slovenskega planinskega društva od leta 1895 počenši izdajati blagemu planinoslovstvu posvečen mesečnik, kateri bode objavljal zanimljiva predavanja in različne planinoslovne spise in slike,«²¹ z apelom *Našim nasprotnikom*.²² V tem članku so opozorili na pravo gonjo po nemških časopisih proti SPD. Navajal je razne sovražne članke v časopisu *Tagespost*, št. 15, dne 16. 1. 1896, *Tagblatt* (Graški), št. 16, dne 17. 1. v uvodnem članku: »Wie die Slovenen den Fremdenverkehr heben« (Kako Slovenci dvigajo turizem) in v *Mittheilungen des Deutschen und Oesterreichischer Alpenvereins*, št. 2, dne 31. 1. 1896, str. 26 v članku »Aus dem Südsten der Alpen« (Iz JV Alp).²³ Namen nemških obrekovalnih člankov je bil hujskanje širših nemških krogov proti SPD in smešenje njegovega delovanja. Želeli so mu izpodkopati ugled, ki si ga je pridobilo v kratkem času. Slovenski nasprotniki so povsod poudarjali, da Slovenci še niso kulturni narod, da druge posnemajo in da so vrh tega še zlobni, saj hočejo zatreti sledi nemške kulture. V članku so se spraševali ali res ni prav, da si Slovenci upajo na svoji rodni zemlji zaznamovati, popravljati in napravljati poti, postavljati slovenske napise in graditi planinske koče, ne da bi poprej vprašali Nemško in avstrijsko planinsko društvo, oziroma njegovi sekciji na Kranjskem in Štajerskem za milostno dovoljenje.

Po mnenju nemških nasprotnikov je postavljalo Slovensko planinsko društvo konkurenčne koče povsod, kjer je potrebam turistov že zadostilo Nemško in avstrijsko planinsko društvo, na kar je SPD je odgovorilo: »Zopet očitna neresnica! Vprašajmo samo, komu je Orožnova koča na Črni prsti škodovala, komu Vodnikova koča na Velem polju? Ali se z zgradbo Kocbekove koče na Molički Planini ni obisk Ojstrice velikansko pomnožil? Ali morda tak brlog, kakršen je bila koča na Korošici, zadostuje sedanjim potrebam turistov? Števila vpisanih turistov v naših kočah govore najjasneje, ali so bile naše koče potrebne ali ne.«²⁴

Proti takšnem mišljenju je *Planinski vestnik* leta 1896 ponovno ostro nastopil. Obiskovalca naj ne bi zanimalo čigava je koča, bolj naj bi bilo pomembno, da mu koča ugaja in da je postavljena na turistično primernem kraju. Slovenske koče so navkljub vsemu sprejemali tudi nemške popotnike, kar pa ni držalo za Kranjsko sekcijo, ki slovenskih članov ni sprejemala v svoje koče. »Vedno pa so bile in bodo naše koče in naprave vsem turistom brez razlike narodnosti gostoljubno na razpolaganje. Ako pa naši domači nasprotniki hočejo z zlobnim obrekovanjem in nasprotovanjem odvrniti turiste od naših lepih gora in

²¹ PV, 1895, str. 4.

²² Strojín, Triglav, str. 128.

²³ Voga, Boj za gore, str. 20.

²⁴ PV, 1896, str. 26.

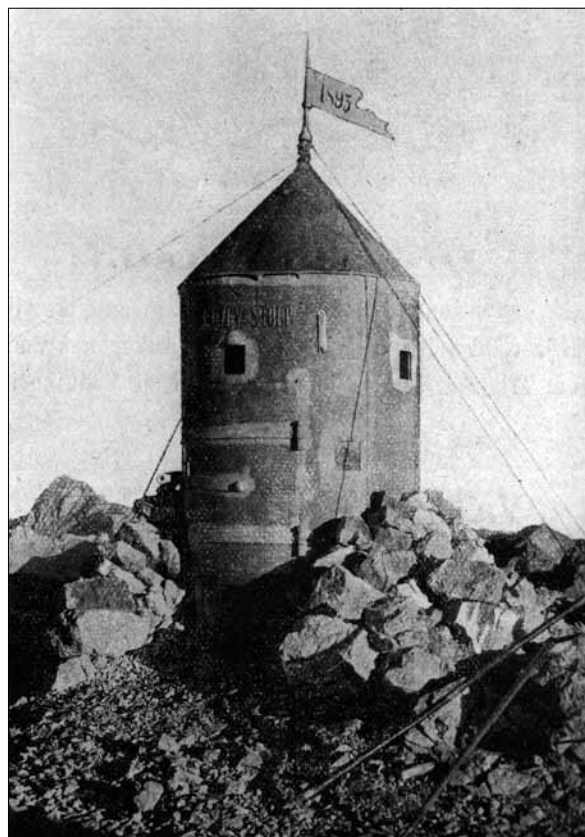
²⁰ Slovenec, 5. 8. 1887, str. 3.

krajin, pač sami sebi ravno tako škodujejo. Zapomnijo naj si pa tudi, da s svojim krikom ne bodo nikdar strahovali slovenskega prebivalstva na svojem lastnem domu; toliko zavednosti in ponosa imamo še vedno!»²⁵

Koče SPD, ki jih je v naslednjih letih zraslo še več, so torej začeli v velikem številu uporabljati tudi nemški planinci, medtem, ko so se koče sekcij DÖAV praznile. Kranjska in Celjska sekcija sta prosili druge sekcije DÖAV pomoči.²⁶ Na vse sekcije sta poslali okrožnico: »Častite sekcije posestrime prosimo, naj opozore častite svoje člane, da je v naših krajih vprav častna dolžnost vsakega člana DÖAV, da v naše koče raje zahaja kakor navkljubne SPD, in da nam je ob našem težavnem položaju velike vrednosti podpora, če nemški hribolazci prav številno prihajajo v naše kraje in so nam tako v odpor proti prizadevanju, nas iztiriti iz gor, ki smo si v njih pridobili z dolgoletnim delom pravico, prosto gibati se in nemoteni uživati prirodo.«²⁷

Planinski vestnik je na razposlano okrožnico Kranjske in Celjske sekcije odgovoril, da je ožigosana s tem, da je niso rodili Nemci, ampak domači rojaki: Veseli, Rožniki, Belarji in njihove vrste Nemci. »Ti značajni 'markovci', kakor smo jih nazvali že pred leti v Planinskem Vestniku so izprva rovarili proti našemu društvu in tudi tam okoli Triglava razdirali naša pogajanja glede stavb, a ni se jim posrečila zlobna namera. Vkljub vsem njihovim zaprekam in intrigam smo se utrdili in zasigurali sebi od nekdanje naše tla. Kakor ovce lazijo ti efijalti med našim ljudstvom in se mu hlinijo s pristnim slovenstvom za prijatelje Slovencev, zato je skrajni čas, da izpregovorimo tudi mi jasno in odločno, da ne bodo pristni Nemci prav nič dvomili o značajnosti in narodnosti tistih, ki reprezentujejo sekcijo kranjsko in celjsko.«²⁸

V Planinskem vestniku leta 1904 zasledimo tudi članek, ki govori o tem, da je *Touristen Zeitung* od 8. junija, ko so Slovenci poslali izjavo proti okrožnici Kranjske in Celjske sekcije DÖAV izšla že trikrat, pa vseeno niso prenesli slovenske izjave, niti ne reagirali nanjo direktno. Indirektno pa je zopet napadla slovensko društvo in priobčila nastopno resolucijo, ki jo je predlagala bozenska sekcija. Resolucija se je glasila: »Na shodu odposlancev tirolskih in koroških sekcij Avstrijskega turistovskega kluba zbrani člani sekcij obeh kronovin jemljejo z velikim obžalovanjem na znanje poročila sekcije v Železni Kaplji o poseganju Slovenskega planinskega društva v pravice Avstrijskega planinskega kluba in Nemškega in Avstrijske-

Leta 1895 je dal na vrhu Triglava Jakob Aljaž postaviti stolp. (Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

ga planinskega društva v Savinjskih in Julijskih planinah in v Karavankah, pritrjujejo popolnoma sekciji v Železni Kaplji in pa sekciji kranjski in celjski, da so energično zavrnilo to kršenje starih alpskih pravic in izjavljajo, da bodo radi v svojih krogih prigovarjali, da bodo nemški hribolazci prav številno pohajali v pokrajine, ki so v nevarnosti, in da bodo člani Avstrijskega turističnega kluba vsled navkljubnih del Slovenskega planinskega društva hodili pri svojih turah po omenjenih krajih poslej samo v koče Nemškega in Avstrijskega planinskega društva in Avstrijskega turistovskega kluba. Centralni odbor Avstrijskega turistovskega kluba pa prosijo, naj krepko podpira sekcijo v Železni Kaplji, da bo mogla redno vzdrževati svoje jako razprostranjeno okrožje.«²⁹

Kljub vsem prizadevanjem so se nemške koče vse bolj praznile. Tako je leta 1907 Dežmanovo kočo obiskalo le še 49 planincev. Za vse manjši obisk koč so krivili Slovence, češ da slovenski planinci mažejo njihove markacije, podirajo kačipote in kole z napisnimi tablami.

Od nemškega tožarjenja in rovarjenja je bilo zlasti ogroženo triglavsko območje, kamor je SPD usmerilo

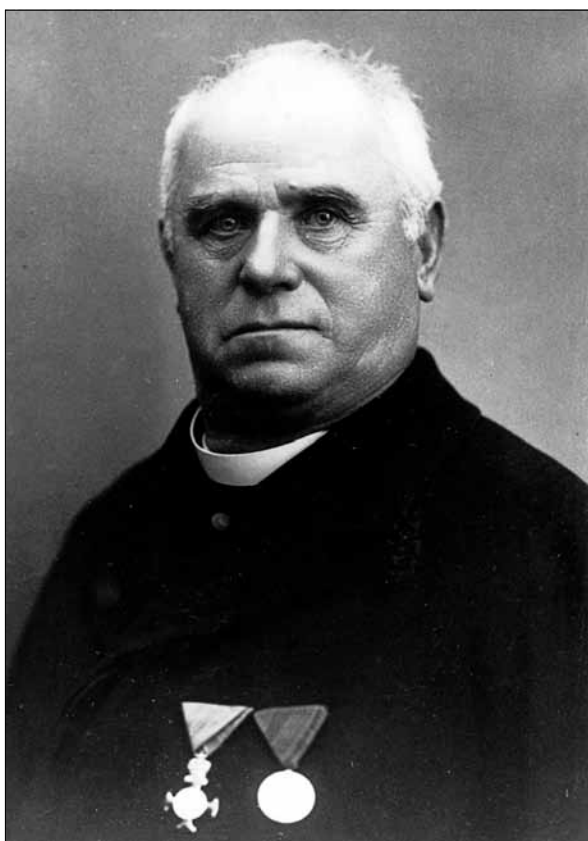
²⁵ PV, 1896, str. 27.

²⁶ DÖAV je v slovenskih deželah ustanovilo pet sekcij: kranjsko, mariborsko, celjsko, beljaško in primorsko v Trstu.

²⁷ PV, 1904, str. 98, 99.

²⁸ PV, 1904, str. 99.

²⁹ PV, 1904, str. 125–126.

Jakob Aljaž (1845–1927) je bil pobudnik in graditelj: Aljaževega stolpa na vrhu Triglava, Aljaževega doma v Vratih, koče na Kredarici, zavarovane planinske poti med Malim in Velikim Triglavom in Tominškova pot iz Vrat na Kredarico. Plod njegovih prizadevanj je tudi Staničevo zavetišče tik pod vrhom Triglava. (Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

svoje sile. V Planinskem vestniku so ta čas zapisane odmevne besede: »Triglav je naš biser, čuvajmo ga torej kot drag zaklad slovenskega ponosa.«³⁰

Jakob Aljaž in nakup Triglava

V času časopisnih bojev med SPD in DÖAV oz. njegovimi sekcijami, pa se je vzporedno pisala še ena zgodba boja za naše gore, sicer tesno povezana z delovanjem SPD. Leta 1889 je službovanje na Dovjem prevzel nov župnik Jakob Aljaž. Aljaž se je svojega prihoda na Dovje spominjal takole: »Na Dovjem se mi je pokazalo novo polje: turiztika in slovensko planinstvo. Žal skoraj vse je bilo nemško, ko pridem na Dovje; Alpenverein postavlja nemške napise in nastavlja in dobro plačuje nemške vodnike (rojene Slovence). Ko ljudi izpodbujam, da ustanovimo požarno hrambo, hočejo nemški jezik imeti za poveljstvo; komaj zmagam s slovenščino! Leta

1890 se zida velika cementna tovarna s tujim kapitalom, uradniki so Nemci, le delavec je še Slovenec...«³¹

Kot ljubitelj gora je leta 1895 prisostvoval kot ustanovni član formiranju podružnice SPD v Radovljici, nato pa je bil izvoljen še za namestnika načelnika podružnice. Njegove simpatije do Triglava so po tem imenovanju prišle do polnega izraza, čeprav delovanje SPD-ja sprva ni bilo usmerjeno h končni odsvojitvi Triglava iz nemških rok. Večina zemljišč v okolici triglavskega vrha je bila v lasti Verskega sklada, ki je bil bolj kot Slovencem, naklonjen nemškemu obiskovalcem gora. A Aljažu je uspelo leta 1895 za 1 goldinar kupiti zemljišče na vrhu od Dovške občine.³² Nato je zadolžil Antona Belca iz Šentvida nad Ljubljano za izgradnjo Aljaževega stolpa, ki je bil izdelan iz debele pocinkane pločevine in železnih stebrov zlitih z betonom. Postavila sta ga skupaj še s tremi delavci v dveh dneh, saj so prespali v Dežmanovi koči.

Postavljalci so imeli srečo, da je bil Triglav tistikrat ovit v meglo in ni bilo nemških gornikov, ki so v koči imeli prednost pred Slovenci pri pridobitvi ležišč. Ta preferenca pri podeljevanju ležišč je Aljaža tistikrat napeljala k ideji za postavitve slovenske koče na Kredarici. Zgodilo se je namreč, da, ko je gradil Aljažev stolp vrh Triglava, je zaradi goste megle ostal v Dežmanovi koči. Oskrbnik koče ga je spravil v slabo voljo, saj mu je rekel, da ima srečo, ker ni Nemcev, sicer zanj v koči ne bi bilo prostora. Aljaž je bil silno jezen, kajti ta koča je stala v njegovi župniji in da zanj ne bi bilo prostora ter da bi bil odvisen od Nemcev, da bi smel v njej prenočiti, je bilo zanj preveč. Sklenil je zgraditi Triglavsko kočo. »V tistem trenutku sem sklenil, da naredim Triglavsko kočo, in sicer kočico samo zase in za nekaj svojih prijateljev. Če se bo pa SPD na moj poziv zdramilo, bomo delali veliko kočo, kje bom prihodnji teden ogledal. Če drugod ne najdem prostora in mi nihče ne pomaga, bom postavil svojo kočico vstric Dežmanove, 10 korakov od nje... tako užaljen je bil moj narodni ponos.«³³

Tožba

Nakup zemljišča in izgradnja stolpa pa je Aljažu prinesla pravi pravdarski spopad z nemškimi organizacijami, ki so se ga lotile s trditvijo, da je ob izgradnji uničil podzemno triangulacijsko točko prvega reda. Obtožb so se lotili samo zato, da bi dosegli podrtje stolpa. Aljaž pa se je obtožbam uprl, češ da so 40 let poprej civilni inženirji postavili na vrhu le leseno piramido

³¹ PV, 1923, str. 146.

³² Kupna pogodba za vrh Triglava (original). Original se danes hrani v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani.

³³ Mlakar, Jakob Aljaž, str. 21.

³⁰ Strojnik, Triglav, str. 128.

Kupna pogodba,

~~Kateno~~ sklenejo: občini Dovje in Mojstrana
kot prodajalki, in gospod Jakob Mjač,
župnik na Dovjem, kot kupec.

§. 1.

Občini Dovje in Mojstrana prodaste od svoje
parcele št. 1484, kat. občine Dovje tisti del le-
žeč proti Primorskemu t.j. do primorske meje
in do meje Stodor (Drebnja vas, Bohinjski), ki
se imenuje „špica“ Velkega Triglava okoli
trianguluma ali piramide v obsegu 16
kvadratnih metrov to je 4 metre na dolžini
in 4 metre na širini gospodu Jakobu
Mjaču in ta kupi od njih navedeni del
parcele št. 1484, kat. občine Dovje kakor tudi
v znesku 1 gl. t.j. eden goldinar v last.

§. 2.

Djanska predaja in prejem je takoj
po podpisu te pogodbe dovršen.

§. 3.

od strani doželnega odbora, eventualnega razmerjenja kupljenega sveta in zemljekupljanskega prepisa, plača kupec.

§. 4.

Obe stranki se odrečete pravici, da bi razveljavili to pogodbo zaradi pri-
kratbe čez polovico prave vrednosti
in potrdite prodajalki prejem kup-
nine v znesku eden goldinar.

Dovje, dne 15. aprila 1895.

Jakob Aljaž
Kupec.

Jakob Aljaž Kupec } ob
 } enen
 } sudi
 } gospodar
 } odsek.

Juri Čerdimir
1. svetovalec
Janez Lima
2. svetovalec
Martin Peternež
Ternej Košmač
x Sebastijan Klavčnik
Jernej Jorkul
Lamer Brumel
Janez Lakota
Janez Klavčnik.

Kupna pogodba za vrha Triglava, ki ga je Jakob Aljaž 15. aprila 1895 za en goldinar odkupil od dovške občine.
(Fototeka Slovenskega planinskega muzeja v Mojstrani)

za meritve, ki pa je bila zaradi vremena kmalu uničena. Preiskava, ki jo je vodil češko-nemški deželni geometer, se je vlekla kar pol leta, ne da bi Aljaž zanjo vedel. Pri tem pa so bili zaslišani kmetje, gorniki, lovci in vodniki. Aljaž v spominih pripoveduje: »Preiskava je tekla že pol leta, preden sem jaz kaj izvedel. Jaz pa sem imel dobre priče, da so pred 40 leti merjavci postavili le leseno piramido, ne pa triangulacijsko točko položili. Priče so bile Janez Klinar, p.d. Požgane in srenjski sluga Gregor Legat. Nemci so se že košatili, kajti deželni geometer je zažugal: Triglavski stolp bomo odstranili in župnik Aljaž bo plačal 1000 goldinarjev kazni.«³⁴ Vendar pa je bil Aljaž pripravljen na obrambo, saj je imel priči, ki sta bili pripravljeni potrditi njegovo zgodbo o leseni piramidi. To sta bila vodnik Janez Klinar – Požganc in srenjski sluga Gregor Legat. Končno je pravdo ovrget vojaški stotnik Schwarz, ki je pričal, da podzemeljske triangulacijske točke na Triglavu nikoli ni bilo in da je na tem mestu stala prav lesena piramida. Stotnik je nato Aljaža prosil, da bi za mero vzel stolp in v sredini tlorisa zakopal škatlo s pergamentom kot resnično triangulacijsko točko. Vse to pa bi pomenilo, da je stolp pod cesarskim varstvom, čeprav v Aljaževi lasti. Aljaž pa je nato stolp in zemljišče podaril SPD.³⁵

Še istega leta je postavil Aljažovo kočjo v Vratih, odkupil pa je še zemljišče na Kredarici. V Vratih so l. 1904 sezidali Aljažev dom, ki pa ga je štiri leta kasneje odnesel plaz. Leta 1910 je Aljaž izbral nov prostor v Vratih, poiskal izvir vode, kupil les, ki ga je bilo v teh koncih izjemno težko dobiti in najel delavce. Na Aljaževem zemljišču na Kredarici je SPD leta 1896 postavil skromno kočjo, ki pa je bila v letih 1909/1910 razširjena ter preimenovana v Triglavski dom. Tik pod vrhom Triglava pa je dal v skalo izstreliti še jamo, t.i. Staničevo zavetišče, da bi se vanj zatekli planinci ob neurju.

S prihodom prve svetovne vojne je prišlo do razpada monarhije in s tem tudi do razpada sekcij in prehoda vse posesti DOAV v slovenske roke. Po tem razpadu je bilo konec tudi boja za slovenske gore.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

Zbirke Slovenskega planinskega muzeja (Gornjesavski muzej Jesenice), kupna pogodba za vrh Triglava (original).
Nadškofjski arhiv Ljubljana, ŠAL/ŽA Dovje, fasc. 2, razne knjige. Kronika 1878–1925.

³⁴ Deržaj, Planinski pozdrav, str. 58, 59.

³⁵ Nadškofjski arhiv Ljubljana, ŠAL/ŽA Dovje, fasc. 2, razne knjige. Kronika 1878–1925, str. 49.

Serijske publikacije

Planinski vestnik (PV), 1895–1914
Slovenec, 1887
Slovenski narod, 1892

Monografske publikacije

Deržaj, Matjaž, Planinski pozdrav. Ljubljana: Mladika, 1993.
Kocbek, Fran (ur.), Savinjske Alpe. Celje: Goričar & Leskovšek, 1926.
Lavrič, Božidar (ur.), Planinski zbornik: ob 110-letnici Slovenskega planinskega društva in Planinske zveze Slovenije. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2003.
Lovšin, Evgen, V Triglavu in njegovi sosesčini. Ljubljana: Slovensko planinsko društvo, 1944.
Lovšin, Evgen, Hribar, Stanko, Potočnik, Miha: Triglav, gora in simbol. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1979.
Mikša, Peter in Ajlec, Kornelija: Slovensko planinstvo = Slovene mountaineering. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2011.
Mlakar, Janko, Jakob Aljaž, Triglavski župnik. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1953.
Purkart, Vilma, Razvoj gornišstva na slovenskem. (Diplomsko delo). Maribor: Pedagoška fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2004.
Rapoša, Kazimir (ur.), Stoletje v gorah. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
Strojin, Tone, Oris zgodovine planinstva. Ljubljana: Planinska založba, 1978.
Strojin, Tone (ur.), Triglav, gora naših gor. Maribor: Obzorja, 1980.
Strojin, Tone, Zgodovina slovenskega planinstva. Slovenska planinska organizacija SPD-PZS, 1848–1948–2003. Radovljica: Didakta, 2009.
Šaver, Boštjan, Nazaj v planinski raj. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005.
Voga, Barbara, Boj za gore. (Diplomsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2007.
Wester, Josip, Baltazar Hacquet. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 1953.

Članki

Briefe des Freih. Sigm. Zois am Vodnik. V: **Costa, Etbin Henrik (ur.)**, Vodnikov spomenik. Ljubljana: Kleimayr & Bamberg, 1859.
Lindtner Henrik, Planinski piparji. V: Planinski vestnik, 1933.
Petkovšek Viktor, Scopoli in Triglav. V: Planinski vestnik 1978, št. 7.

Pretnar Jože, Nekaj planinske statistike za razdobje 1893–1940. V: *Planinski vestnik* 1951, št. 6.

Rus Jože, Nacionalna stran v začetkih SPD.

V: *Planinski vestnik* 1933, št. 8–10.

Strojin Tone, Ustanovitev in razvoj Slovenskega planinskega društva (1893–1945). V: Lavrič, Božidar (ur.), *Planinski zbornik. Ob 110-letnici Slovenskega planinskega društva in Planinske zveze Slovenije*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2003.

Zusammenfassung

NATIONALE KÄMPFE IM BERGSTEIGEN AUF SLOWENISCHEM GEBIET BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG

Für die ersten Besucher unserer Alpen können wir behaupten, dass sie die Berge sozusagen anonym betraten – ohne Wissen der Umgebung und ohne schriftliche Spuren zu hinterlassen. Es waren dies Einheimische – Hirten, Jäger, Erzsucher, Kräutersammler –, die die nahe gelegene Bergwelt kannten und in den Bergen viel mehr erlebten, als in den kargen Quellen überliefert wird. Schon im Mittelalter ebneten Jäger und Hirten die Wege und entdeckten neue Übergänge in den Hochgebirgen. Die gleichzeitig existierende Wilderei war neben der Suche nach Erz und dem Viehhüten die bei weitem wichtigste Form des Entdeckens der Bergwelt, denn die Wilderer, die das Wild heimlich durch die Berge verfolgten, kannten die Übergänge schon lange vor den „Eroberern“ der Bergwipfel und -wände. Mit der Zeit begannen die Einheimischen, die die Berge zum Broterwerb und Überleben nutzten, auch Touristen in die Berge zu führen und zu begleiten, ihr Gepäck zu tragen und sie zu beschützen. So wurden sie zu Bergführern, die gegen Bezahlung vor allem die städtischen Herrschaften, Intellektuelle und andere Erforscher der Bergwelt führten.

Die ersten dokumentierten Zutritte wurden dann von jenen durchgeführt, die mit der Natur und der Bergwelt enger verbunden waren und diese auch erforschten und beschrieben. Das waren vor allem Naturwissenschaftler in der Periode der Aufklärung im 17. und 18. Jahrhundert. Mit der Zeit versachlichten sie die mythologische Welt der Bergriesen, vermaßen sie, erforschten ihre Natur und lösten den Prozess des Besuchens und Bewegens in den Mittel- und Hochgebirgen aus. In Ljubljana entstand bereits Ende des 19. Jahrhunderts, genauer gesagt im Jahr 1893, der slowenische Alpenverein *Slovensko planinsko društvo* (SPD), der die Grundlage für alles heimisch-slowenische Geschehen in den Bergen bildete. Aus ihm ging der slowenische Alpinismus und zum Teil auch der Schisport hervor. Einer der ersten offiziellen Alpenvereine im slowenischen Gebiet war jedoch der *Deutsche und Österreichische Alpenverein* (DÖAV) bzw. seine Krainer Sektion, die am 30. März 1874 in Ljubljana gegründet wurde.

Das Hauptaugenmerk des Beitrags liegt auf der zweiten Hälfte des 19. und dem Beginn des 20. Jahrhunderts. Dies war die Zeit der Gründung von Alpenvereinen und die Zeit nationaler Kämpfe zwischen Deutschen und Slowenen, die auch in den Bergen ausgefochten wurden. Die Deutschen bauten ihre Hütten in slowenischen Bergen und stellten ausschließlich deutsche Tafeln und Aufschriften auf. Damit zeigten sie klar, dass sie slowenisches Land als deutsch darstellen wollten. Der deutsche Tourist, der ins slowenische Gebiet kam, musste zu jener Zeit das Gefühl haben, sich in einem deutschen Land zu befinden, denn die Beamten sprachen deutsch, sein Führer war deutschsprachig und alle Aufschriften und Tafeln waren ebenfalls deutsch. Die Slowenen widersetzten sich dem durch Gründung ihres Alpenvereins. Auch sie bauten ihre Berghütten und stellten ihre Tafeln und Aufschriften auf. Es kam zur Gegnerschaft und zu Auseinandersetzungen, zu einem Kampf um die Berge.

Schlagwörter: Bergsteigen, *Slovensko planinsko društvo* (Slowenischer Alpenverein), Kampf um die Berge, Deutsche, Slowenen, nationale Kämpfe